

ابن سینا

دانش پزشکی شیخ و سنت وی بارخیزد کیان داری

دکتر محمود نجم آبادی

رئیس بخشی تحقیقات تاریخی طبی و بهداشتی
دانشکده بهداشت دانشگاه تهران

باشد که برای همگان مورد استفاده قرار گیرد و به نحوی از انحاء حق مسلم ابن سینا نیز ملحوظ گردد.

۱۵ - کاسنی - (هندباء) (*Chichorium intybus*)
Chicorée) از گیاهانی است که شیخ خواص فراوانی برای آن قائل بوده و آنرا داروی بسیاری از بیماریها میداند. بدین معنی که آنرا مقوی جگر و مسکن حرارت خون و تشنگی و ضد ورمهای بندها و نفرس و بازکننده (مفتح) مجاری ادرار می داند.

شیخ درباره این گیاه و خوردن عصاره و برگ آن شرحی متمتع در کتاب دوم قانون بیان داشته که بسیار جالب است، تا آنجا که شخصاً (یعنی شیخ) کتابی علیحده بنام «الهندباء» تألیف کرده، که ضمن مقالات مربوط به مؤلفات و مصنفات ابن سینا قبلاً آمده است. (شکل ۱).

این گیاه در ایران در اغلب نقاط موجود است و از ریشه و ساقه و برگ آن استفاده به عمل می آید. کاسنی حتی در کنار جاده ها و زمینهای بایر دیده میشود، اما در جاهای مساعد و رطوبتی بسیار فراوان است.

اگر ساقه آن شکسته شود شیره سفیدی از آن خارج میگردد که مزه تلخ دارد و اصولاً برگ و ریشه و ساقه (یعنی تمام اجزاء این گیاه) تلخ است.

از تحقیقات اخیر عده ای از دانشمندان داروشناس فرانسوی بمانند پرفسور شابرل *Chabrol* و پارتوریه *Parturier* ثابت شده است که اگر جوشانده کاسنی در ورید حیوان تزریق گردد، حجم صفرا را زیاد کند. بعلاوه امروز خواص این گیاه تقریباً به همان نحو که شیخ در قانون و کتاب «الهندباء» آورده بدان معتقد می باشند.

از قسمتهای مختلف این گیاه ریشه آن است که گاهی طول

در دو شماره اخیر چهارده قلم از گیاهان داروئی کبیدی و صفراوی که شیخ در قانون آورده به نظر خوانندگان گرامی مجله هنر و مردم رسید. اینک دنباله مطلب را متذکر میگردم و اگر کمی مفصل و مشروح شده بدانجهت است که این قسمت از قانون بسیار معتبر میباشد و اکنون عده ای از دانشمندان طبیب و داروساز و سایر محققان مشغول تحقیق نوشته ها و مطالب قانون در این باب میباشند. بدین جهت بنده هم کوشش کرده ام علاوه بر آنکه مطالب بطور فشرده نگارش شود، به نحوی

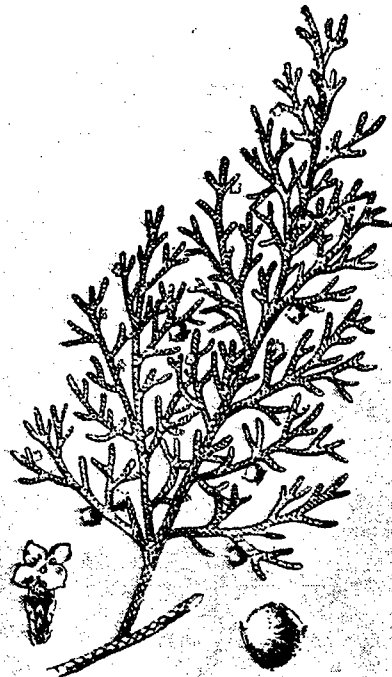
شاخه گلدار و ریشه و قاعده ساقه

۹۸ - Artemisia absinthium : سر شاخه گلدار (اندازه طبیعی)

سر شاخه گلدار افسنتین

شاخه میوه دار و میوه ابهل

ارتفاع آن می باشد . (شکل ۲)
خواص درمانی آن چنین است که وقتی آنرا دم کنند
تحریکات شدید درمعه و روده و دستگاه هضم و تناسلی دارد
و در بیماریهای کبدی نیز مفید است .

سابقاً دم کرده آنرا برای سقط جنین بکار میبردند
ولی اکنون چندان متداول نیست . مثل آنکه درباره سقط
جنین اثر آن مشکوک است .

۱۷ - افسنتین (Absinthe) که انواع و اقسام دارد

بمانند افسنتین بزرگ یا افسنتین تلخ (Grande Absinthe)

و افسنتین بحری یا افسنتین دریائی (Absinthe maritime)

و افسنتین کوچک (Petite Absinthe) . خواص افسنتین
تقویت قلب و ادرار آور و قاعده آور است . از آن گذشته
ضد کرم است و در رفع اسهالهای مزمن مفید می باشد .

در کشور ما این گیاه در کرمان و اطراف کویر دیده

میشود . این همان گیاهی است که از آن سانتونین (Santonine)

معروف را میگیرند که ضد کرم و در طب استعمال فراوان
داشته است . (شکل ۳)

شیخ در قانون از این گیاه علاوه بر خواصی که ذکر

شد در درمان بیماریهای کبدی نیز یاد کرده است .

۱۸ - بابونه (Anthemis nobilis) = بابونج = بابونق =

بابونک = Camomille = بابونه شیرازی = Camomille

آن به چهل و پنج الی پنجاه سانتیمتر میرسد که روستائیان
و گیاه فروشان در بیرون آوردن آن مهارت دارند و بسیار
مورد استعمال دارد به نحوی که جوشانده و ریشه آن از ساق
و برگ گیاه مورد استعمالش زیادتر است .

اما استفاده از ریشه کاسنی در دو قرن پیش در فرانسه
بسیار رونق گرفت و چون از صرف قهوه زیان دیده شده بود
لذا کوبیده ریشه کاسنی جای آنرا گرفت و همین امر باعث شد
که گرد این کوبیده بنام قهوه کاسنی (Café de chicorée)
در بازار بفروش رسد .

در اینجا متذکر میگردیم که نظرات شیخ درباره این
گیاه چنان تأثیر عظیمی در میان مردم ایران داشته که اغلب
خانواده ها در ایام بهار خوردن شیر کاسنی (و بعضی اوقات
با شاهره) را چند بار برای سلامت و بهبود و پیشگیری از
بیماریها (مخصوصاً بیماریهای کبدی و صفراوی) واجب
میدانستند و اکنون نیز متداول است .

غیر از گیاهان کبدی و صفراوی (مقصود ضد بیماریهای
کبد و ترشح کننده صفراست) تعدادی گیاهان دیگر توسط شیخ
در قانون آمده که عبارتند از :

۱۶ - ابهل که فارسی آن مای مرزوریس میباشد و کلمه

ابهل عربی آن است .

(Genévrier Sabine = S. Femelle = Sabinier = Sabine

این گیاه بوته ای (با درخت کوچکی) است که تادومتر هم

گیاه کامل گلدار يك كاپيتول جدا با چند ردیف گل زبانه

Romaine بابونه گاوی = (اقحوان = Martricarica Parthenium)

این گیاه در اغلب کشورها و مخصوصاً در کشور مادرجنوب فراوان دیده میشود.

از نظر شیخ بابونه مخصوصاً بابونه شیرازی در بیماریهای کبدی مفید میباشد. از آن گذشته اکنون نیز در شیراز و نواحی جنوب بابونه را در غذا استعمال می کنند و چون معطر است غذا را بسیار مطبوع می نماید.

بابونه در فارس مصرف زیاد دارد. در اغلب عطاریهای کشور ما از این گیاه فراوان دیده میشود و قسمتهای مختلف آن مورد استعمال دارد.

در پاکستان هم (بیشتر در قسمتهای جنوبی و غربی این کشور) بابونه فراوان دیده میشود و در عطاریهای این کشور از گیاهانی است که بسیار به چشم می خورد.

غیر از گیاهان مذکور در این مقاله شیخ در قانون تعداد زیادی از گیاهان کبدی و صفراوی را آورده که اگر مقرر شود همه آنها را از نظر خوانندگان ارجمندمجله بگذرانم مطلب بسیار طولانی خواهد شد. لذا فقط فهرست وار به ذکر آنها قناعت میشود و آنها عبارتند از:

۱۹ - آزاد درخت (Zélkoua) = توسه در زبان محلی

شیراز)؛

۲۰ - سارون (Asaret)

۲۱ - اسپرزه (اسفرزه = بزرقطونا = Herbes aux puces)

۲۲ - انیسون (Anis)

۲۳ - بادآور (بادآور = Chaddonbeni)

۲۴ - پرسیاوشان

(برسیاوشان = C. Commune = Capilbaire)

۲۵ - تره تیزك (ترتیزك = جرجیر)

(Roquette = Cresson allenois =

۲۶ - فلوس (= خیار شنبّر = خیار هندی =

(Canéficiér = Casse de bâton = Casse)

۲۷ - شبت (شبت «با تشدید ب» =

(Fenouil bâtard = Aneth odorant)

۲۸ - طرخون (ترخون = Estragon = Serpentine)

۲۹ - عناب (Jujube)

۳۰ - کرفس (Celeri = Persilet divers = Ache)

که انواع واقسام دارد بمانند کرفس بری (بیابانی) و کرفس جبلی (کوهی) و کرفس سرخی؛

۳۱ - گشنیز (کزبره = Coriandre)

موضوع اطلاعات گیاه شناسی طبی این سینا و دانش وسیع وی در خواص گیاهان داروئی علاوه بر آنچه که مذکور افتاد

در طب اروپا و کتب مغرب زمین شهرت کم نظیری دارد. مثلاً در لهستان بزرگترین دانشمند و گیاه شناس لهستانی در تدوین کتب خود از آثار ابن سینا استفادات کامل نموده است. این دانشمند شیمون دولویچ (Szymon de Lowicz) گیاه شناس بزرگ لهستانی است که در کتاب خود درباره خواص گیاهان بنام (De Herbarum virtutibus) از ابن سینا بسیار نقل قول کرده است.

همچنین از معاصران، آقای پرفسور دکتر آنانیچ زایاکوفسکی (Prof. Dr. Ananias Zajachowsky) استاد دانشگاه ورشو و رئیس انجمن خاورشناسی لهستان تحقیقات ارزنده ای در باب مؤلفات شیخ و مخصوصاً گیاهان طبی مذکور در قانون کرده است.

تا اینجا مطالبی بسیار فشرده از تعداد گیاهان طبی که شیخ در قانون آورده است متذکر گردیدیم. امید است در مقاله بعدی از مقام علمی و ادبی شیخ مطالبی به اختصار به نظر خوانندگان محترم مجله هنر و مردم برسانم.

در خاتمه متذکر میگردم که اشکال گیاهان سه مقاله اخیر و بعضی از مطالب آنها از سه کتاب بسیار ارزشمند «گیاهان داروئی» تألیف دوست و همکار دانشمندم آقای دکتر علی زرگری استاد دانشگاه تهران اقتباس شده است.